II. évfolyam. 18. sz. Debreczen, május 5. 1876.

EVANGYÉLIOMI PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy iven. — **Előfizetési ár** egy évre **6** frt, félévre **3** frt negyedévre **1** frt **50** kr. — **Hirdetések** díja száz szóig **1** frt, kétszáz szóig **2** frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig **80** kr. 3-iknál **70** kr. bélyegdij **30** kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. A lapot érdeklő mindennemü **közlemények** a szerkesztőhöz — Füvészkert-utcza, 1078. sz. a. intézendők.

☛ **Néhány teljes példánynyal Lapunkból még szolgálhatunk.** **Szerk.**

Hittani levél Dombrádról.

(Folytatás.)

Szónok ezek után átmegy a keresztyénség szenvedéseinek látására, s látja a kivégzett hithősöket, mint megannyi élő szellemeket. „Itt már a feltámadás földén járunk.“

E szép kép a látások előnye. Általában szónok sokkal szerencsésebb a visiók rajzában, mint azon kritikában, a hol szerinte a személyes halhatatlanság nem egyéb, mint ábránd.

Szónok az üldözések előadásánál belátja: „hogy nem ezek ártottak a Krisztus-vallás életének, hanem a századok, melyekben nem Jézus, hanem a Jézus tudománya, nem a keresztyének, hanem a ker. vallástan támadtatik meg.“

Ez teljesen igaz. Jelenleg valóban ilyen időket élünk. Ma elfogadják Jézust, a názárethi bölcset, de tagadják a Krisztust az emberiség megváltóját, s mindenki saját megváltóját, s mindenki saját megváltója s megigazitója akar lenni, s késnek az örök igazság Istenét odakényszeriteni, hogy mivel ők végre arra határozták magokat, hogy életök hátralevő napjait az erkölcsi törvények követelmei szerint fogják szigoruan leélni, most már azután az Istennek se maradjanak emlékezetében az életnek azon szakaszai, melyeket a most felkarolt erkölcsi törvények vád alá helyeznek. Szóval az Isten tanuljon feledni mindent, a mi nekik nem kedvező, s maradjon még is Isten.

Továbbá nem a Jézus tudománya tagadtatik-e akkor, midőn az ő evangeliumaiból meritett tanok tagadtatnak.

Az ur mondá: „Menjetek az egész világra, tanitsatok stb. megkeresztelvén őket az Atyának, Fiunak, és sz. Léleknek nevébe — s ma a szent Háromság alaptana fából csinált vaskarikának tartatik.

„Én és az Atya egy vagyunk. A ki hisz én bennem, ha meghal is él, és én feltámasztom őt. Nekem adatott minden hatalom a menyben és a földön. Ha nem hisztek beszédemnek, higyjetek cselekedeteimnek; mert soha ember olyanokat nem cselekedett.“ . . . és ma a Krisztus istensége nyiltan tagadtatik, merevebben, mint Arius napjaiban.

Nem a ker. vallástan támadtatik-e meg akkor, midőn egy egyházkerületi gyülésen az mondatik, hogy az Irás hitelessége nem igaz, — hogy a ker. vallás kijelentettsége absurdum — hogy az Irást a hit dolgában tekintélynek tartani ostobaság — hogy a személyes halhatatlanság ábránd . . . . És midőn szónok beszéde 11. lapján tagadja a bünben fogantatást, s eredendő bünt, a megváltás szükségességét semmivé teszi, pedig a megváltástan a centralis alaptan a ker. egyházban különség nélkül.

Napjainkban a római zsinat csak Máriát akarta szeplőtelen fogantatásban részesiteni, s az egész ker. világ megbotránkozott azon vakmerőségen, mely inderecte a megváltás alaptanát támadta meg, az egy Máriát a bűn alól kivette. Kis Gábor tovább megy, egy maga mint Pió nono egész római zsinata, ő kiveszi a bün alól az egész emberiséget, s igy realis Megváltóra sincs szüksége. Ajkain a Megváltó, idvezitő neve csak merő szólam, mint sok más egyebek beszédében, s igy az ő Krisztusa nem a Biblia Krisztusa, s azért nem találja ő ezt még ott sem, hol a praedestinatio erősen, s következetesen tanittatik. (Tehát sem Kálvinnál, sem a helv. hitvallásnál!)

A praedestinatio lényegében soha sem volt más, és soha sem lesz más, mint az absolut szellem absolut szabadsága. Márhogy ez élete nyilatkozatában s a világ akarásában minő rendet kövessen, oda rajtakivüli okok ugyan nem fognak határozni soha. Ha valami eszméjében igaz és áll, de az emberi elme annak fejlemmenetében megemésztetlen mozzanatokkal találkozik, annak nem az eszme az oka, hanem az elme, mely amaz eszme sem egész tartalmát átfogni, sem azt fejleme utolsó pontjáig kisérni végessége miatt nem képes, s az eszmefejlem mozzanataiba rendesen saját téves vagy egyoldalu felfogása mozzanatait keveri, s azokkal azonositja.

Szónok szerint a Krisztus oly szabadságot hagyott, melyet sem zsinatok, sem confessiók nem korlátozhatnak.

Ily értelemben vett szabadságról a Krisztus soha sem beszélt. Az ő szabadságtana vonatkozik szigoruan a bünöktől való szabadságra, a bünszolgaság eltörlésére, az ő áldozathalála következtében a törvény vádja alól való felszabaditásra . . . Különben irva van, hogy a ki az egyházra nem hallgat, az legyen olyan, mint a pogány és publicanus. Már az egyház olyatén organismusa az isteni életnek, a melynek, mint minden organismusnak kell, hogy saját törvényei legyenek, közös hitszabályai, miután gyakorlatian véve az egyház hitközösség.

A reformatoroknak első gondjok volt a confessiók és symbolok megalkotása, vagy is az **önmeghatározás**, nem akartak végtelen, az az korlátlan divagátiokban feloszlani. Ezt természetesen az Irás alapján tették s a leendő lehetséges módosulatokat csakis az Irás alapján engedték meg. Ma a reformereknek feleslegesnek látszik a specialis confessió alkotás. Nem óhajtják magokat határok közé szoritani. Képesek lelkiösmeretökkel megegyeztetni még azt is, hogy **a helv. hitv. egyház alaptanait megtagadják, de annak jótéteményeit menten élvezik,** sőt hivatalokat vállalnak el. A lelkiismeretnek ezen sajátos viszonya az egyházhoz ez egészen eredeti modern álláspont.

Szónok tovább folytatva látásait olyanokat is fedez fel, a kik az Irást az Istentől dictált műnek tartják, s ezeket, miután feltalálta, teljes joggal meg is rója, s ellenök felállitja a szellem fölényét. De ha azt állitjuk, hogy ezen szellemnek a szabad vizsgálat örve alatt lehetséges magát az Irást isteni tartalmától megfosztani, akkor nagyon rosz szolgálatot teszünk. A lélek vizsgálhatja ugyan még az Istenség mélységeit is, de soha át nem hathatja, s elvégre is hitalázattal fog meghajlani, vagy mint a kevély angyalok eltaszittatni.

De mindezeknél fontosabb a 12. lapon a názárethi megváltó rajza, kiről szónok azt állitja, hogy „istenfiusággal ruháztatott fel.“

Az istenfiuság a Jézus Krisztusnál az Irás szerint nem kivülről hozzájövő, **nem valami adoptio**, vagy kegyelem ténye, hanem a testté lett Ige örök természete, mert azon Ige kezdetben vala, Istennél vala, és Isten vala, általa lettek mindenek, s a világnak világossága, de a mi őt nem fogadta be, az volt a sötétség. Természetesen János igy volt meggyőződve; mert az ő Ura őt igy tanitotta: „Én és az én Atyám egy vagyunk“. Mai nap pedig azt gondolják az emberek fiai, hogy azok járnak sötétségben, kik a Krisztust ugy, amint magát kijelentette, befogadják.

Jézusnak istenfiusággal felruháztatása oly tan, mit ily merevségben még Arius sem tanitott az ő „teremtett“ istenével. Ez az ujabb Unitárok tana, melyen Dávid Ferencz tanithatott, de a helvét hitvallásu egyházban soha egy Esperes sem tanitott a komáromi püspökszentelés napjáig.

Tovább haladva szónok egyenesen neki ront a confessionalis reformátionak, s talál olyanokat képzeletében, a kik a reformátiót bevégzett műnek tartják. Mi ilyeneket nem ismerünk, de szónok itt azokra mutat, a kik a megállapitottnak álmodott dogmatismus határkövén tullépni nem merészelnek.

Tehát a dogma a határozott egyháztan az, a mi a nt. Esperes urat bántja. Bár ugy hiszszük, hogy egykor a helv. hitv. egyház tanainak épségben megőrzésére felesküdött.

De hát lehetséges-e oly határozott jellemü reformátió (mert ha nem ilyen, nem is reformátió!) a mely mindenek előtt a tantartalommal nem igyekezett volna tisztába jöni. — Luther maga legelsőben is a 95. tételt szegezte a templom kapujára. Később szerkesztették a smalkaldi, utóbb az ágostai teljesebb confessiót, Kálvin az Institutiót. Épen ezért állhatott meg a XVI. század reformátiója a világháboruk daczára, mert képes volt magát a ker. lelkiismeret előtt világosan és határozottan az Irásból igazolni; mig a megelőző száz és száz hasonló mozgalmak elmosódtak; mert tanaikat inkább magokból mint az Irásból vették.

De hát mi az az annyira gyülölt dogma?

Nem más az, mint az Irásban közölt Isteni eszmék, örök igazságok oly tanias kifejezése, melyet a köz ker. öntudat vagyis egyház csakugyan az Irásból kivont tannak ismert el. Épen akkor teljesült az, mire szónok oly sulyt fektet, mint egy uj alap dogmára „Mindeneket megpróbáljatok, s a mi jó azt tartsátok.“

Az irásnak vallásosan komoly megvizsgálása, s hosszu birálat, s vitatkozás után állapittattak meg a dogmák, mint vallási örök igazságok szentesitett alakjai.

Ha pedig valaki azt állitja, hogy a dogmák nem az Irásból vonattak ki, s nem hű alakjai a Jézus Krisztus tudományának, csak tessék állitását, ugy, mint a reformátorok, az Irásból világosan igazolni, de nem az emberi véges észből, lábrakapott theoriákból, korszellemekből, mai köztudatokból, a melyek az Iráson alapuló sarkalatos prot. meggyőződés terén nem nyomnak semmit, . . . és mi, mint testvért fogjuk őt, s szivesen idvezelni.

A reformátió haladhat, de csakis az Irásalapon. A vallásos reformátió nem lehet soha más, mint Irás elvü.

A reformátio haladhat; mert még sok végezni valója van: Hasssa át szellemünket, tegye élő evangeliumokká sziveinket, nemesitse érzületeinket, — tegye megtisztitott templomokká lelkeinket, tegye hiveit az erény, igazság, Isten és emberszeretet rendületlen hőseivé. Ily dolgokat is megkezdett a reformátio, mikor tanai tiszteletben tartattak, s e munkában kell magát elvégre megdicsőiteni!! De csak akkor végezheti ezeket, ha beligazai,

mint isteni élettartalma köztisztelet és kegyeletben részesülnek.

De szónok a reformokkal akar elébb elébb haladni

Gyakorlati értelemben más a reform, más a reformátió; mert mind a kettőnek külön elve van.

A reformátió csak is az Irás alapján haladhat, marad minden fejlemében iráselvü.

De hát minő alapon halad a reform?

E kérdésre megfelel maga a szónok: „Az nem lehet, hogy az ész a reformátorok elhunytával az igazság iránti igényeiről lemondott volna.“

A reform észalapon halad, s mozzanataiban marad észelvü.

A reformátió pedig épen ugy mint a keresztyénség nem az ész productuma, s a nagy reformatorokat nem az ész tette reformátorokká, hanem a hit.

Az ész belemberi munkásság.

A keresztyénség nem belülről az emberből indult ki, hanem felülről jött be az emberbe . . . isteni életmozzanat az emberiségi élet körében, ... ezen élet a Jézus Krisztussal, ki az ur, igazság és az élet, oltakozott az emberiség elkorhadt életfájába, hogy ott uj fejlemet hozzon mozgásba.

Szónoknak ugyan csudálatos fogalmai vannak valamint a haladásról, ugy az egyéni szabadságról is.

„Ugyan mit nyerne az egyéni szabadság azzal, ha az ugynevezett kath. egyház hatalma alól felszabadittatnék, azért, hogy az ágostai vagy helvét hitvallás tételbe belebbeztessék“.

Már kérem alázatosan az egyén szabadsága nem abban áll, hogy valaki a ker. felekezetek kereteiből magát kiemelje tetszése szerint, hanem abban, hogy szabadon követheti lelkiismeretét s megválaszthatja külső kényszerités nélkül azon hitvallásu egyházat, mely egyéni szüségeinek leginkább megfelel. Ezt tehetik a modernek is, ha nincsenek megelégedve a helv. hitv. egyházzal, s ha unitár tanokat hirdetnek, kövessék lelkiismeretöket, ez kötelességök, . . de már, hogy ha valaki a helv. hitvallásu egyház beneficiumait élvezi, sőt abban lelkészi vagy esperesi hivatalokat visel, ellenben a helv. hitvallást egyéni szabadságával ellenkezőnek proclamálja, az már nem csak lelkiismeretbe, hanem jellembe vágó dolog!!

Nem a helv. hitvallásban van a baj. Ez addig él, mig önmagához hű marad, hanem a lelkekben, kik a világ meg nem birált szelleme által felizgatva, nem férnek meg többé annak keretében.

Nem az tehát a jogosult kivánság, hogy a helv. hitvallásu egyház magát az idők szelleméhez, a melyek természetesen koronként változnak, mert idők, mig ellenben az alapelveknek, igazságoknak önmagokkal azonosoknak kell fogalmilag maradni, hanem az a józan ész postulatuma, hogy a ki nem fér meg személyes meggyőződésével valamely egyház keretében, válaszszon magának lelkiismeretével megegyezőt, mint ezt Amerikában teszik.

(Vége köv).

Dr. Heiszler József.

Harangszó.

(Vége.)

Egy derék, mai napság is élő lelkésztársunkról beszéli a krónika, hogy tüzifája elfogyván, bár a közel erdő majd rájuk szakadt, hivei csupa hanyagságból, egy pár hónapon keresztül vonakodtak bevinni failletőségét, mely miatt nagy fa-szükséget szenvedett. Ezért ugy tett, a mint gondolta, bezárta templomát, s nem harangoztatott, s lőn nagy sugdosás az ekklézsiában, különösen a templomjáró kegyes asszonyok közt. — Egy szép reggelen azonban tisztes nőiküldöttség jelen meg a parókhián, s érzékeny szavakban előadván vigasztalhatlan fájdalmukat, szeretettel kérik a lelkész urat, hogy harangoztasson, s nyissa meg a templom ajtait előttök. „Jól van, szólt rideg komolysággal a lelkész, menjünk, térjünk Istenhez,“ s e közben imakönyvét, és a templom kulcsait magához vette. Midőn az udvaron, a kút mellett haladtak el, a lelkész megállt s komoly fenséggel igy szóllott hozájok: „tudjátok szeretett nők! hogy férjeitek failletőségemet mai napság se hozták be, s ti őket kötelességeik teljesitésére talán egy szóval se serkentettétek: tehát nektek se templom, se könyörgés nem kell, s imé a templom kulcsait, saját imakönyvemmel együtt szemetek láttára ezennel e mély kútba vetem,“ s kinyujtott karjait a kút felibe emelé. Mint bőszült tigrisek rohantak a nők elébb a lelkészhez, majd megragadván karjait, érzékeny sirámok közt kérék, hogy „ne lökje kútba a szent dolgokat, ők jótállanak, hogy holnap tele lesz az udvar tüzifával.“ A szent eklézsiában még azon este női forradalom tört ki, melynek jótékony tüzénél a lelkész rideg laka is felmelegült.

Bár azonban másnap a harang megszóllalt, s azóta folyvást hirdeti Isten dicsőségét, és a hivek buzgóságát: e drasztícus cura lefolyását, a keresztyén morál érdekében részemről nem helyeslem.

Ugyanazért lehetnek soraink olvasói közt tán némelyek, kiket e harangszó kellemetlenül ver föl édes álmukból? lehetnek kik e harangszó zengését, szük teriméje miatt nem hallják, s a gyakorlati élet, vallásos hit, s buzgóság emelésére, mint parányi momentumot egyenesen hatástalannak declarálják: de én megvagyok győződve, s azon vallásos hittől vagyok áthatva, hogy bár tisztelettel hajlunk meg protestáns irodalmunk több kiváló tehetségeinek szellemi müködése előtt, s fektessük be bár a theologiai könyvtárba mint holt tengerbe minden lehető anyagi, szellemi értékünket, földi s mennyei üdvintézményeinket: mindaddig, mig az egyház belső életébe elevenséget nem öntünk, s

*

mi lelkészek protestáns cultus intézményeink egyszerü külsőségeit, élő hitből folyó szigoru következetességgel nem gyakoroljuk, s a több százados fejleményü egyházi életet könnyelmüen eljátszuk, elfilozofáljuk, elgazdálkodjuk, minden mi bölcseségünk, mély tudományunk, orthodox, vagy modern theológiai értekezésünk „csak zengő ércz, és pengő czimbalom leszen."

II.

1858-ik évben, midőn a prot. e. és isk. lap halottaiból feltámadott, munkatársai csatárlánczában, uj és nevezetes erők közremüködésével, csakhamar a világi elem túlnyomó értelmiségét láttuk sorakozni.

Az egyház anyagi szükségeinek fedezéséről, autonomia, államsegély, belső missió, domesztikáról ugy szólván rohamosan indultak meg az „elmélkedések" „helyzetünk" feletti „merengések, és nem merengések."

A szenvedő egyház érdekében hatalmas küriárkhák emelték fel dörgő szavukat, s mi egyháziak abból kifolyólag lettünk tulszigoruan jelzett lőirány szánandó czéltáblái.

Fájólag rezgi át lelkünk hurjait annyi évek után még most is a korán elhunyt nagy tehetségü Irinyi József rekráminátziója,*) midőn az egyháziak felett suhogtatta lángpallosát, „mikép fejtsen ki azon lelkész másokban élő hitet, buzgóságot, ki maga is igen csekély hittel bir, ki talán épen hitetlenségével is kérkedik? mikép gyakoroljon azon lelkész hatást, ki ha talán hittel bir is, nem bir elegendő tudományosságal a miveltebb emberek irányában megállani? Már most is gyakran sokkal inkább udvari mulattató a lelkész az uri osztály irányában, minthogy azt helyeselni lehetne."

Tekintsünk vissza csak az igazán derék és hitbuzgó protestáns Eőri Sándor „egy kis elmélkedés, „helyzetünk" fölötti elmélkedésére"**) a hol az államsegélyre vonatkozólag szemünkbe vágja érzülete kifejezését „egy két lelkésznek pillanatnyi kényelmeért egyházunk életét, jövőjét nem fogja áruba bocsátani: azért az egyháziaknak oda kell törekedniök, hogy erkölcsi erővel pótolják a hiányt, mit el nem kerülhetnek anyagilag, meritenek egy adag szent lelket önmagukból, hogy a hit által legyen bizalmuk Istenben."

Ilyen s ezekhez hasonló számtalan megtámadások voltak azok, mellyeket alig e g y, k e t t e n visszatorlani bátorkodtak, s bár ez ország legnevezetesebb egyházi férfiaitól, sürün jöttek a lelkesitő magánlevelek, a hatalom világi kezelőit maga a szerkesztő is legyezgetvén — a nyilvánosságtól mindenki hátravonult.

Azomban évek jöttek, évek multak: de alig egy évtized után már, elégtétele lőn annak, kit az „államsegély" nyilt követeléseért elébb keresztre akartak feszíteni. Az ige megtestesült, s az eljött idő teljességében, csakhamar egyház, és egyháziak nevetséges, vagy akarom mondani, nemes versenyben tolakodtak az államsegélyért, s annak kiosztása felett közgyülési tárgyalásokban folyik az élénk discussió, mely alamizsnaszerü államsegély pedig, csak is azon aranypor, mit az áradozó, vagy apadozó folyam időnként kimos azért, hogy fáradozásaik megszolgált béreül maguknak egyedül az igazán szegények, a szemérmes kóldusok szedjék fel.

A szó teljes értelmében „egyházi domesztica" „nyugdijintézet" ma sincs, mert a mi van, az inkább „gunyalap"-nak lenne nevezhető. Azon korifeusok, kik ez eszmék élén állottak, vagy nincsenek többé, vagy országos s állami kormány rudak mellett virasztanak.

De azért az egyháziak nyomasztó sorsán még is kelle valahogy segitniök, hogy szerintök a lelkésznek hitteljes lelke, hivatalának lelkiismeretes folytatásában, várakozásnak megfelelő eredménynyel tünjék elő.

Napirenden volt a tagositás. Hogy a szegény egyháziaknak is legyen némi kommócziójuk, anyagi sorsuk javitása szempontjából oda mértek tehát nekik különböző arányban, külömbféle talaju tagokat, mellyeket egyelőre látva az „uj földesur" nemcsak hogy nagyot nézett, de büszke önérzettel egy fejjel magasabb lett.

A föld ugy terem, ha mivelik, az „uj földes ur" is reggeltől estig munkálkodik tehát egy némelyik a tanyán, egy némelyik a tagon: de a lelkészcsalád boldogitása, s megfeszitett munka rovására az ur szőllője parlagon hever.

Ezért nincs harangszó! ezért rozsdásodnak be zárai a templom ajtainak! ezért kell zsebre raknunk sok méltatlankodó méltatlanságait!

Mire való is lelkésznek a tanya? mirevaló a tag? birják azt az infulások mint Jákób lajtorjáját, ragyogó keresztjeik, széditő udvartartásaik, s ezüstös fogataik dicsfénynyel, a szamárháton ülő Jézus nagyobb dicsőségére: én ha birtokomban volna, nyugodtan mondanék le még többről is. De hogy lelkészhez illő, földi gondoktól, s anyagi szükségektől menten, készpénz fizetéssel dijjaztassam: azt kategórice postulálnám.

Erre törekedjünk uraim! ha élni, ha hivatásunk magaslatára emelkedni akarunk.

Sorakozzunk az ur temploma körül — hadd zengje Isten dicsőségét a harang! ha nem szól a harang: elaluszik a pásztor — ha elaluszik a pásztor: elszéled a nyáj.

Ha néhányan lelkésztársaink közül, olvassák e sorokat: ne kérdjétek ki vagyok én? tegyétek szivetökre kezeiteket, s itéljetek elfogultlan: van-e igazságom? . . . .

Vagy ha ugy tetszik: itéljetek el azt se bánom. Én legkissebb köztetek, ki ama nehéz időkben, a világiak által egyháziaknak dobott keztyüt fölvettem, s villámszóró szemeik g e r e n d á i t feszegettem: nem lehet, hogy magunk szemében is a s z á l k á t meg ne lássam.

L.

*) 1858. Prot. e. és i. lap 7, lap.

*) 1858. Prot. E. és isk. lap 877. lap: 34. 67. 94. lap. 1859.

KÖNYVISMERTETÉS.

„A polgárosult népek vallásos jövője" irta Laveleye E.

(Vége.)

Mi lesz az emberi társaságból, ha belőle Isten, az igazság eszményképe eltünik? Ha nemcsak Voltaire választott népének, hanem a legalsóbb rétegeknek is naponként ezt kiáltják: ugy élj, ugy élvezz, hogy e világon tul nincs senki is a te számodra? — Ez Byron setétség — darkness — uralmának megtestesülése lenne. — Amerikában nehány német gyarmat, melynek kebeléből a vallás számüzve van: a kik közöttük jártak, ugy találták, hogy ezen gyarmatosak, kivált a nők, mind buskomorak. Nem csuda. Az élet a vallás perspectivája nélkül elveszti minden izét.

A vallásos eszmével együtt el vesz az erkölcsiség is. Mert ha csak az létezik, mi kézzelfogható, ha nincs a jónak s igaznak semmi eszményképe: ugy nincs is mihez irányoznom magamat. Ha az ember nem egyéb mint egy kevés éleny, széneny, vilany és fősz vegyüléke: ugy képtelenség ennek erkölcsi kötelmeket tulajdonitani. Annyi kötelme lesz mint az oroszlánnak, ázaléknak, moszatnak, kőnek vagy szélnek. Az anyagelviség nem lehet erkölcsi alap. — Ezen elv mellett minden tartózkodás nélkül áldozok fel másokat saját érdekemnek, de magamat soha mások érdekének. Ezen elv mellett sem család, sem embertárs, sem haza iránt nincs kötelesség. Becsület, dicsőség, hirnév, utódok hálája olyan szavak, melyekre az anyagelvü ember vállat vonit, s ez elv szerint igaza van.

A vallásos eszme eltünése maga után vonná az alsóbb osztályok követeléseinek zordonságát. Jól tudják mit tesznek, a communismus vezérei, midőn a társadalom ellen inditott harczban az istentagadást irják zászlójokra. Ha elveszik a tömegtől a sirontuli kiegyenlités hitét: annál dühösebbek lesznek az intézményekre, és személyekre, melyek őket az egyedül létező földi javaktól, megfosztják. Igy tett a párisi commune. Még az emlékeket is, melyeket a fölsőbb osztályok állitának, lerombolák.

Az anyagelviség mellett nincs, nem lehet szabadakarat. Az anyagi természetben minden, szükség szerinti törvények szerint megy végbe. Tehát ha az csupán anyag, akkor ő alá van vetve teljesen ezen végzetszerü törvényeknek. S hol akkor a felelősség, a beszámithatás? A szabadakarat szóval, szabadsággal játszani lehet azután is, de értelme nem lesz.

Ha nincs jövő élet, mi lehet szomoritóbb mint az ember sorsa. — Kevés örömért sok bú, kevés élet után örök sir. Nyomorultabb az állatnál, mert nyomorusága felett tud gondolkozni, tűnődni.

Röviden összefoglalva, az Istenben s a lélek halhatatlanságában való hit nélkül az erkölcsnek nincs támpontja és sanctiója, következésképen az igazság eszményén, jogon s kötelmen nyugvó társadalmi rend alapja alá van ásva. Ha tehát a vallásos eszme egészen eltünnék, kikerülhetetlen lenne a barbárságba való visszaesés. Tagadhatatlan, hogy minden polgárosodás a vallás befolyása alatt fejlődött. — Ha tehát a polgárosodásnak nem végzete az hogy elveszszen, az csak ugy képzelhető, ha a vallás egy vagy más alakban az életre szükséges erkölcsi szabályokat, s a kötelmek teljesitésére szükséges irót kölcsönzi neki. — De milyen lesz ez a vallásos alak?

Laveleye, habozás nélkül állitja, hogy ez nem lehet más, mint a keresztyénség. Uj vallás alapitó nem fog támadni. Az idő, melyben az örök igazság eszméje megtestesült, a kijelentésben, elmult s vissza nem jövend. — A Jézus tana, megtisztulva a századok salakjaitól, ős tisztaságában, magasztos Istenről; s erkölcsi fogalmával, s az isteni eszmény szerénti tökélyesbülésre utalásaival, ez lehet egyedül a jövő vallása. Ez fogja megfejteni, mint már Huet- jelezte, az égető társadalmi kérdéseket. — Ennek a vallásnak kell lenni külső alakzatának is: mert mint bölcsészeti elvek nem birnának hatással az emberiség nagy tömegére. — A Jézusi vallásos eszmék magasztosságára, s maradandóságára nézve, hivatkozik olyan emberek bizonyságtételére, kiket vallásos buzgalmok e tekintetben gyanusokká nem tesz, mint Göthe- Strauss- Renan- Taine.

Legnagyobb előszeretettel hivatkozik Laveleye, Laurent „Histoire de l' humanité"-jára. E szerint a jövő vallasa, külalakját nem veheti a katholicismustól, mert az ellentétben áll az államesszmével, a szabadsággal: s ezekhez soha nem alkalmazkodhatik, mivel lételve a változhatatlanság, s mozdulhatatlanság. — A kül alakzatot a jövő keresztyénségének a protestantismustól kell kölcsönöznie, mely a kül alakban szabad mozgást enged az egyének, népek, viszonyok idök sokszoros különösségeinek. Remény van, hogy ezen jövő vallásához hozzá állnak a zsidók, mert hiszen ez ugyanaz, a mi magasztost tanit Mózes és a próféták. Hozzájárulnak ehhez a mohamedánok, mert vallásukból a képtelenséget elválasztva, ebben feltalálják, vallásuk annyira sürgölt tiszta deismusát. — Sőt miután e vallásban hiányzani fog Luther és Kálvin több éles szögletessége, s rögeszméje, remélni lehet, hogy a kath. népek is ebben ismerik fel az igazi keresztyénséget. — A proletáriusok, a munkás osztály pedig át fogja látni, hogy az atheismus, az anyagelviség, a darwinismus megörökitené, s ha szabad e profanismusra e szót használni, megszentelné az alsóbb osztályok szolgaságát, egyenlőtlenségét: örömmel öleli ezt magához, melynek testvériségi tana egyedül képes kibékéltetni a társadalmi ellentéteket.

Tagadhatatlan tény, végzi Laveleye, hogy a vallásos és társadalmi kérdés foglalkoztatja mai nap a polgárosult világot. A vallás irányában nem a reform, de a negatio a tagadás fegyverét használják: de a tiszta tagadás, mást mint zavart és fejetlenséget nem idézhet elő, és vallás nélkül társadalom nem létezhet.

Ha a vallás eddig a despotia és szabadalmak támogatója volt: ebből nem az következik, hogy tehát ezután nem kell vallás. A vallás az embernek lét-feltétele. Vallás nélkül nincs az erkölcsnek semmi sanctiója, nincs jog, igazság, és társadalmi rend.

De ha a jövőben kell létezni vallásnak, ez nem lehet más mint a Jézus tiszta tana, mert ebben van az absolut igazságu vallásos eszmény, s ez képes megoldani a társadalmi nehéz kérdéseket.

A liberalismus harczolván a klerikalismus ellen, magát a vallást is megtámadja, igy vélvén biztosabb czélt érni. Ha azt hiszi, hogy vallás nélkül is halad a polgárosultság: ám folytassa művét. De ha meggyőződik, hogy vallás nélkül nem lehet polgárosultság, akkor hagyjon fel merev tagadásával, és szövetkezzék a jövő vallásának felépitéséhez, mely az evangyéliom keresztyénsége.

Ha a jövő az anyagelvüségé: akkor okszerüen járnak el annak hivei, lerombolván a létező vallásokat, a nélkül, hogy azokat helyettesitnék.

De ha a vallásos eszmét az ember nem nélkülözheti, akkor azok a chaost készitik elő, kik a létező vallások lerombolására törnek, a nélkül, hogy azon vallás felállitásán munkálkodnának, mely az ember s a társadalmi szükségeknek jobban megfelel.

Bevégeztem a röpirat ismertetését, s nem ugy mint számtalan ismertetők, kik olyan müveket ajánlanak, melytől magok is undorral fordulnak el: én legjobb meggyőződésem szerint e röpirat tanulmányozását ajánlom.

M. S.

BELFÖLD.

A tiszántuli ref. egyházkerület

1876 ápr. 20—25 napjain Debreczenben tartott közgyülésének közérdekübb tárgyai.

A máramaros-ugocsai egyházmegyéből bejelentetett, hogy esperestté Doktor János, segédgondnokká Váradi Gábor ujolag megválasztattak. A beregi egyházmegyében, a 3 éves tisztujitási elv alapján az esperest és segédgondnokra nézve uj választás rendeltetett el. — A heves-nagykunsági egyik segédgondnok: Lipcsey Lajos, gyengélkedése miatt végleg visszalépett a hivatalról; emlékezete s érdemei jegyzőkönyvileg megörökittettek.

A lelkeszképességi vizsgálatok eredménye felett, elismerését nyilvánitotta a közgyülés; a vizsgát letett 35 atyafi közöl, mindössze 2-en utasittattak némely tantárgyból uj vizsga tételre, a mely a jövő 1877. évben történhetik meg. — Minden tantárgyból kitünőeknek találtattak: a 2-ik vizsgáttettek közöl: Osváth Ferencz, Rózsa Sándor, Molnár János; az 1-ső vizsgások között: Csák János; ki értekezését latin nyelven irta meg, elég dicséretesen és ügyességgel.

A lelkészképességi vizsgálatokra vonatkozólag megállapittatott, hogy jövőre a 2-ik vizsga csak oly egyénektől fogadtatik el, kik egy évet tényleg mint segédlelkészek töltenek el; a kik azonban az első képességi vizsga letétele után következő évben a külföldi egyetemeken tanulmányoznak — habár csak egy félévre is terjedne azon idő — ott eltöltött idejök segédlelkészi egész évül számittatik be. — Továbbá a 2-ik vizsgát tevő atyafiak, dolgozataikat tartoznak jól megtanulni, hogy a szószékben biztosan előadhassák, kik arra nem képesek ezen hanyagságuk ép oly mértékben beszámittatik, mintha bármely tantárgyból nem kielégitő eredményt tanusitottak volna. — Végezetre a vizsgára jelentkezők a szükséges bizonyitványokkal kellőleg lássák el magukat, mert bármi hiány és fogyatkozás ezek tekintetében vizsgára nem bocsáttatásukat fogja előidézni.

A 4 uj jogtanár püspök ur által a gyülésnek bemutattatott s a bevett gyakorlat szerint az eskü letették; mely után Kőrösi Sándor, társai nevében is kifejezte a köszönetet a bizalomért, a melyet megválasztatásukban személyök irányában az egyházkerület tanusitott; majd következő szavakban fejezte be beszédét: „Elfogadtuk mi a terhes tanári hivatalt, elfogadtuk pedig nem azért, hogy egy életpályát válaszszunk magunknak, melyen gépileg megélhetünk, hanem elfogadtuk azért, mert minket is áthatott az a szellem, mely ezen egyházkerületet áthatotta akkor, midőn a debreczeni főtanodában a jogakadémiát kiegésziteni tehetsége szerint törekedett, és ezért elhatározta, hogy a tudomány egészének egy részét, a jog és államtudományt behozza ezen intézetbe. — Már magából a tudományból indulva is ki, a verseny szükséges az államban a tudomány terén, mert a monopolium más téren is, de kivált itt egyátalában kedvezőtlen eredményt tanusit. — De különösen protestáns szempontból is szükségesnek látszik az, hogy létezzék jog és államtudományi fakultás protestáns főiskolánkban, annyival is inkább, minthogy a prot. egyház szelleménél fogva világiakból áll és igy ne csak az egyházi hanem a világi rész is, egyházunk ezen intézetében nyerhesse teljes kiképeztetését; ezért vállaltuk mi el a reánk bizott hivatalt, ez fog vezérelni bennünket hivatalos pályánkon, hogy t. i. először számunk csekélységénél fogva megkettőztetett szorgalommal versenyezhessünk a nagyobb erővel és számmal rendelkező állami intézetekkel; másrészről, hogy protestáns szabadság szeretetünket s democrationalis szerkezetünket beoltsuk a hazai ifjuság kebelébe, hogy t. i. azon szabad eszmét, melyet a prot. egyházban nyert az alkotmányos életben tartsa meg azon világi ifju, ki itt nyerendi kiképeztetését.

A lelkészválasztási szabályok módositása tárgyában egy küldöttség neveztetett ki, melynek tagjai püspök ur vagy akadályoztatása esetén Kiss Áron esperest elnöklete alatt: Pap Károly, Pápay Imre, Nyiri Péter, Papp Gábor esperestek; Sillye Gábor, Fráter Imre, Kulin Imre segédgondnokok; a debreczeni lelkészek és hittanárok."

A debreczeni egyháztanács, a temetést teljesitő tanulók irányában dicséretre méltó eljárást igyekszik életbe léptetni, mely az egyházkerület részéről egész örömmel fogadtatott; nevezetesen a temetési dij egy-egy tanuló után az eddigi 28 krajczár helyett jövőre 40 krra emeltetik fel; s ezen 12 kr dijemelés egyedül és kizárólag a temetési éneklést teljesitő szegény tanulókat illesse. — A nagy szünidő alatt benmaradó ifjak részére pedig rendes convictus tartatik.

Az énekes könyv tárgyában működött küldöttség, ugy a zsoltárok mint a dicséretekre nézve megtette észrevételeit; a zsoltárok ügyében készitett dolgozata, az egyházmegyékre még febr. hóban kiküldetett, fölhivatván annak véleményezésére; 10 egyházmegye be is küldötte véleményét, miután azonban szükségesnek tartatott, hogy a dicséretekre tett megjegyzések is közöltessenek az egyházmegyékkel és egyházakkal, ezen küldöttségi 2-dik jelentés mielőbb kinyomatni határoztatott, hogy arra az egyházmegyék és egyes egyházak junius hó 20-ig nyilatkozhassanak; az egyházkerület a julius hóban tartandó közgyülése alkalmával fogja ugy a küldöttségi munkálatot mint a beküldött véleményeket tanácskozás tárgyává tenni. — A melodiák hogy helyesen tétetnek-e fel a g vagy violin kulcs szerint, annak megbirálására fölkérettek: Nyiri Péter esperes Vértesen; Uj Mihály Madarason; Kovács József, Hajdu László és Freyler Károly Turkevében, Joó Károly Szentesen.

Az egyetemes tanügyi bizottság által, a népiskolai kézikönyvek tárgyában kinevezett albizottságnak azon javaslatát, hogy a kézikönyvek kiváltassanak és egyházkerületenként értékesittessenek elfogadta az egyházkerület; melynek következtében az egyházkerületi pénztárnok utasittatott az 1564 frt $50^{7}/_{20}$ kr. kifizetésére. — Egyházkerületünk osztaléka lesz a kézikönyvekből:

a) Árvay ABC-éből	9310	példány
b) Árvay Vezérkönyv	714	„
c) Árvay Magyarnyelvtan	303	„
d) Pánczél olvasókönyv	6300	„
e) Nagy László Beszéd és értelem gyak.	77	„
f) Árvay Szenttörténetekből	1890	„

Ezen könyveknek elárusitására nézve közremüködni az esperest, lelkész és tanitó urak hivattak fel, megkeresvén az illető vidéki könyvárusokat, hogy micsoda föltételek mellett ajánlkoznának azok átvételére és eladására. — Ugyanezen albizottságnak azon javaslata, hogy a mely egyházkerület a könyvkiadásra vállalkoznék, az a közösen megszerzett s kifizetett irói tiszteletdijnak aránylagos részét a többi egyházkerületnek téritse vissza s a könyvkiadást önállólag folytassa — helyeslőleg elfogadtatott.

A Nagy József-féle alapitványi ösztöndij 500 ft az 1874. évről Márk Ferencz külföldi akademikusnak, az 1875. évről pedig Csák János vésztői segédlelkésznek itéltetett oda az illető bizottság által.

A csökmői és szalacsi lelkészválasztások azon az alapon mert a választók névsora vagy elkészitve nem volt vagy pedig nem használtatott, és igy többen mint jogosulatlanok szavaztak: megsemmisittetett.

A battonyai lelkész, az évek óta fenforgó viszály miatt, csere utján más egyházba áttétetni rendeltetett.

A szalacsi rektoria állandósittatott, Albison pedig a fi- és leány iskola egyesitése kimondatott.

A nyircsaholyi szegény leányegyház egy vasárnap a hivek adakozási készségébe ajánltatott, hogy képesitve legyen tanitói állomást felállitani. (Folyt. köv.)

KÜLFÖLD.

Az edinburghi hittanhallgatók missiói társulata.

E Lap mult évi folyamának 50-ik számában egy czikk jelent meg „Magyar missió" czimmel. Ritkán emelkedik hang nálunk e végetlen fontosságu tárgy, a külmissió felett, mit pedig a nehéz körülmények nem menthetnek ki eléggé, hiszen Isten országának, Isten dicsőitésének terjesztése van szóban; világosságot terjeszteni ott, hova az evangyéliom égi fénye még be nem hatolt, a szeretet vallásának állitani templomot a pogány áldozati berkek helyén, oly nemes, oly magasztos eszme, melynek érdekében beszélni, buzditani, kérni s igy a talajt elkészitve tenni is mellőzhetlen kötelesség.

De hol maradtunk mi e tekintetben? Lehei e csak remény is a közeljövőben, hogy belépjünk azon nemzetek sorába, melyek a legnemesebb harczot vivják a sötétség ellen, midőn kezükben az igazság fegyverével, a bibliával küzdenek azon ország javára, melynek feje az Ur Jézus Krisztus. Erős harczokat vivtunk ugyan mi is önvérünk ellen, hogy beszüntessük a pogányság érlüktetését hazánkban, később meg évek hosszú során át védvára voltunk a keresztyénségnek a terjeszkedő Izlam ellen. Szép missió volt mindenesetre, de küzdelmei nem adnak jogot a mostani tétlen nyugalomra. Közelebb, mint magyar protestánsok három századot engedtünk elvonulni fejünk felett, mitsem téve e tekintetben. De ki maga is a halál küzdelmeit vivja, kinek minden óra uj remegésre ad alkalmat a lét érdekében, gondolhat-e az más lelkek megmentésére? Ez egyedüli mentségünk.

A mult mulasztásait helyrehozni sok időbe kerül. Most még gondolnunk sem lehet arra, hogy külmissiót állitsunk, sok végetlen sok akadály áll annak utjában, nem tekintve azt, hogy anyagilag sem vagyunk rá képesitve. Előbb erős hazai missiót kell teremtenünk, azután gondolhatunk csak külmissióra. Előbb meg kell tanulnia minden lelkésznek némileg hittéritői szellemben müködni a vallástalan egyháztagok között, el kell látnunk lélkészekkel külföldi nagyobb városokban tömegesebben élő hazánkfiait s mindenekfelett már theologusainkat is képeznünk kell ezen szellemben.

Nézzük csak az angolokat, skótokat. Minden nagyobb külföldi városban tartanak ők lelkészt honfitársaik részére. Vagy tekintsük akár a németeket, gyülekezeteket alapitanak mindenütt. Hát mi magyarok gondozzuk-e például a Bécsben élő 70—80000 magyart, kik közt bizonyosan van annyi református, hogy alkothatna elég tekintélyes gyülekezetet. Pedig ez jó volna nemzetiségi szempontból is. Mint theologusok nem képeztettünk olyan szellemben, hogy missionáriusok lehetnénk. Az odaadó buzgalom, nemes hév magasabb eszmék után, a tűrő türelem e tövises pályán: mind oly tulajdonok, melyek nálunk keveseknek adattak.

Csak ily hosszu bevezetés után tudok már áttérni tárgyamra, hogy ismertessem e Lap közönségével az edinburghi uj kollegiumi hittanhallgatók missiói társulatát, mint követésre méltó példát ifjaink előtt.

Épen 50 évvel ezelőtt, 1826-ban az edinburghi egyetem hittanhallgatói alkottak egy missiói társulatot. Skócziának sok jeles lelkésze, tanára került ki innen, itt sajátitva el azon szellemet, melyet oly jótékony irányban használtak fel később hallgatóik vallásos életének fölelevenitésére. 1843-ban megalakul a skót szabad egyház, az egyetemi hallgatók közől sokan oda hagyják az államegyházat s átjőnek az uj egyház uj kollegiumába. Kik tagjai voltak az egyetemi missiói társulatnak, e munkakört nem adták fel az uj viszonyok között sem, sőt fokozott erővel működtek előre a szép, a magasztos czél felé.

A társulat czélja előmozditani a hittéritői szellemet a tanulók között s elővinni az evangyéliomi igazság ügyét otthon és idegen földön. Tagjai lehetnek mindazon edinburghi tanulók, kik elfogadják a westminsteri hitvallás tanörökségét, főleg azon tant, hogy az Ur Jézus Krisztus egyedüli feje egyházának. Biztos zászló alatt küzdve, nemes czél felé törnek az ifjak, midőn segitnek összehordani a köveket, melyekből épül föl Istennek egyháza.

De lássuk müködésüket, hogy jobban méltathassuk őket, müködésüket fent az iskolában s kint az életben otthon és idegen földön.

A szombat mindenütt szünnap a skót iskolákban, ekkor gyüléseznek a társulatok is. A gyülést imával nyitja meg az elnök, melyet szabadon mond mindig, a mint az szivéből fakad, kevésbé szónokilag, mint mi mondanók, de tán mélyebben átérezve. Az imát bibliaolvasás követi egy szakasz az uj-szövetségből. Ezután térnek át a folyó ügyekre. Tudósitásokat közölnek a társulat tagjai kerületeikben tett müködéseikről s más hasonló tárgyakról. Rendesen miden évben Chinából, Kelet Indiából, Áfrikából hazajött hittéritők fölkeresik a társulati gyülést s beszélnek az ifjak előtt a nagy mezőről, melynek ők munkásai s bátoritják ezeket is a nehéz utra, melyre közölök többen lépendők. Tanárok, lelkészek, tekintélyes világi urak, kik kisebb nagyobb összeköttetésben állának a külföldi missióval, vagy csak érdeklődnek az iránt, jönnek el olykor a gyülésre s beszélnek az ifjakhoz. Egy szombat arra van szánva, hogy a kollegium külföldi tagjai beszéljenek a társulat előtt saját hazájuk egyházi ügyeiről, ha van missiójukról. Nem rég volt ilyen ülésünk. Amerikai tanulók s mások a kontinensről, tehát Magyarországból is beszéltek többé kevésbé elszomoritó, vagy örvendetes dolgokról a skót tanulók élénk tetszésnyilatkozatai között. Összeköttetésben állván más hasonczélu testvértársulatokkal, egy gyülésen ezek követeit fogadja a társulat, magát is képviseltetve azoknál hasonesetekben. A gyülést elnök az apostoli áldáskivánattal zárja be. (Vége köv.)

Csiky Lajos.

KÜLÖNFÉLEK.

Irodalmi tudósitás. Könyves Tóth Kálmán „A koporsónál“ czimü imák t. cz. előfizetőihez. Tisztelettel értesitem fentjelzett munka t. előfizetőit, miszerint mai postával azt ugy a t. cz. előfizetőknek mint szintén azoknak, kik utófizetés fejében a halotti imakönyvre előjegyeztettek szétküldtem s kérem, hogy a csomagokat az illető postai állomásoknál kiváltani sziveskedjenek, — A munka bolti ára most már diszes kötésben 2 ft 40 kr. s minden rendes könyvkereskedésben és alulirt kiadónál megszerezhető. — Miskolcz, 1876. apr. 28.

Fraenkel B. kiadó könyvárus.

Kassay Adolf ily czimü munkájának 2-ik kiadására „A protestantismus befolyásának történeti vázlata a magyar alkotmányra a reformátió kezdetétől fogva a jelenkorig“ megrendelési ivet bocsátott szét, ára a 11 ivből álló műnek 1 ft. gyüjtőknek 8 példány után egy tiszteletpéldány adatik, a megrendelés mielőbb beküldendő Spitzer Mór könyvkereskedésébe Balassa Gyarmatra. — Szerző a patens korában Bécsben tartózkodott s ott készité müve vázlatát, kétszer kisértette meg kiadni 1862-ig, ivei a rendőrség által lefoglaltattak. A mü 11 szakaszban tárgyalja a protestantismus a legnagyobb veszélyekben küzdelmét kezdettől mai napig. E második kiadás teljes leend. Erdekessé teszi a müvet hogy szerző nem protestáns s ismerősei és jóakarói által buzdittatott kiadására. Érdekkel várjuk a mű megjelenését!

Köszönő nyilatkozat. Tiszteletes Vasadi Balogh Lajos gyurói ref. lelkész ur a debreczeni ref. főiskola hittanszaki önképző társulatának javára sziveskedett „Gyakorlati lelkészet“ megjelent két füzetét ajándékul megküldeni. Ezért a társulat nevében és megbizásából legmélyebb köszönetét nyilvánitja:

Debreczen, 1876. május 1. Az elnökség

TARCZA.

Krisztus tanitása és befolyása a világra.

(9-ik folytatás).

V.

Végre lássuk azon befolyást, melyet Krisztus tanitása azokra, a kik azt elfogadták s nagyban az egész világra, gyakorolt. Megmutatám, hogy a philosophiának eredménye nem volt. Vajjon volt-é hát a keresztyénségnek eredménye? Mindenekelőtt el kell ismernünk, hogy a keresztyénségnek nem lehetett szándéka mintegy bűvszer hatni az emberi akaratot leigázni s minden erkölcsi felelősség alól felmenteni, de épen azért nagy az eredménye.

Nézzünk csak általánosan elismert tényeket. Azt mindenkinek el kell ismernie, hogy a keresztyénség befolyásának köszönhető, hogy a kegyetlen gladiátor látványokat, nemkülönben azon embertelen játékokat megszüntették, melyek abban állottak, hogy a foglyokat vadállatok elébe dobták. Kétséget nem szenved az sem, hogy a keresztyénség volt az, mely általánosan s szigoruan rosszallotta a fajtalanságnak legundokabb nemeit, melyeket Görögországban és Rómában nemcsak türtek, hanem hőseik példáival igazoltak s mentettek is, istenségeiknek tulajdonitottak, költők verseikben dicsőitettek s a melyek jelenleg a modern társadalom legromlottabb központjain sem léphetnek nyilvánosságra. Hogy most általában a nők tiszteltetnek, bizonyára abban leli okát leginkább, mert hitünk nagy alapitója gyöngéden bánt a nőkkel, kik őt ápolták, s gyermekileg tisztelte anyját, ki őt szülte.

A most Európában divó házassági törvények nem pogány, még nem is zsidó, hanem kiváló mértékben keresztyén törvények. A mit Krisztus a házasságról és az elválásról mondott, az szabályozta az egyháznak elveit s az első keresztyén uralkodók a birodalom törvényeibe vették fel azon elveket. — A kórházak és ápoldák egyesegyedül az első keresztyén egyház irgalmas szeretetének köszönik lételöket. Hogy a háboru irtózatosságai kevesbedtek s enyhültek, hogy a foglyokkal szelidebben bánnak, hasonlókép csak a keresztyén befolyásnak eredménye. Hasonlitsuk csak össze például a legemberségesebb pogány hóditónak eljárását egy nagy keresztyén hadvezérével. Titust az ő embersége hiressé tette és mégis ezen Titus — meghóditván Jeruzsálemet — ezerszámra szegeztette keresztre annak leghősiesebb védőit, annyira, hogy már helyet sem találtak a keresztfák felállitására. Ha Gusztáv-Adolf egy várost keritett hatalmába, oly nagy mértékben kimélte a lakosoknak életét, hogy azt mondták róla: „senkit nem kárositott meg.“

Az utolsó német-franczia háboruban a német hadsereg heves harczok és hosszas ostromlás után Párisba vonult, de a bevonulóknak első gondja volt, nem vérfördőt csinálni vagy irtóztató bántalmazásokat elkövetni, hanem a meghóditott város éhező lakosait saját élelmiszereikkel ellátni s akkép őket az éhhaláltól megmenteni. A hadi foglyok pedig, a betegek és sebesültek a legszelidebb bánásmódban részesittetnek, azoknak kórházaikban gyógyittatnak, kik ellen harczoltak s elbocsáttatnak, hogy talán ujra fegyvert fogjanak ápolóik ellen.*) Hogy épen ezen tekintet az emberi életre legszilárdabb bizonyitéka egy magas civilisátiónak, egy philanthrop sem tagadhatja, valamint azt sem, hogy ily magas műveltség csak a keresztyén vallás befolyásából s a keresztyén részvét hatásából fejlődhetett.

Rimler Károly.

*) A communisták Párisban legujabban viselt rettenetes dolgai ellenmondani látszanak a had alatti irgalomérzetre vonatkozó szavaimnak, melyek Páris pusztitása előtt irattak. De ne felejtsük el, hogy Francziaország 80 év előtt elveté a kereszténységet s a hitetlenséget fogadta el; hogy az utóbbi 50 év alatt lassanként s bajjal téregetett vissza a hitre; ne feledjük hogy Páris volt a hitetlenség központja Európában; s igy lakosainak nagy része teljesen vallás nélkül nőtt fel; és hogy — egy barátságos szemtanu szerint (Fortnightly Review, idézve a „Times“ által 1881 május 31) „Páris népe sem Istenbe, sem emberbe nem hisz;“ — ugyancsak egy másik állitás szerint (idézve u. o.) „a communisták nem ismernek sem Istent, sem embert, sem hitet, sem reményt, semmi mást csak felemelt munkabért és élvezeteket;“ — ne feledjük hogy az iszonyuság végrehajtói nemcsak a keresztyénségtől fordultak el iszonyattal, hanem papokat, mert ezek Krisztus szolgái voltak, gyilkoltak le; — az atheismust és anyagelvüséget kiáltották ki és tették mind élet, mind politikában elméletöknek alapjává. — Épen nem lep meg tehát bennünket ha azok, kik a legmakacsabbul elvetnek vallást, emberiséget, Istent, embert, — alább sülyednek mint azok, a kik ez elvekről tudomással nem birnak. A hivők közötti atheisták valószinüleg sokkal roszabbak mint a pogányok.

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.

Debreczen, 1876. Nyomatott a város könyvnyomdájában. M.